

Már csak néhány nyugodt éjszakánk van hátra, s a pártok elhozzák aján-dékba az ideai kampányt. Esélyünk sem lesz másra; mint az ő küzdel-mük figyelésére. Elvileg minden bejegyzett poli-tikai pártnak egyformák a választási esélyei, gya-korlatilag azonban nem. A majd' 200 párt 90 szá-zalékának a nevét sem ismeri a közönség, így leg-feljebb családi-baráti körben válhatnak ki heve-sebb érdeklődést. 10-15 párt juthat el az országos ismertséig, s közülük kerülhet ki az a néhány, amelyeknek a parlamentbe való bejutás is sikerül-het. A magyar választójog az 5 százalékos küszö-böt írja elő, ez azt jelenti, hogy – 65 százalékos részvétellel számolva – legalább háromszázezer szavazót kell megnyernie annak, aki biztosan bent akar lenni a Kossuth téri épületben. Ezt elér-ni nem kis feladat. Sőt, ez idő tájt – 1998 elején – úgy látszik, hogy legfeljebb négy párt számára tekinthető biztosan teljesíthetőnek.

A magyar pártrendszer hosszabb távú jövője szempontjából természetesen az az alapkérdés, hogy ki nyeri meg a választásokat, hiszen a hatal-mi szféra egészen belül az a legfontosabb, hogy ki van kormánypárti és ki lesz ellenzéki pozíció-ban. Egy másik – s a pártrendszer jövője szem-szögéből nézve – szintén fontos kérdés, hogy mely politikai erőnek sikerül beverekednie magát a parlamentbe, mert csak az a párt lehet jelentős, az erőviszonyokat érdemben befolyásolni képes, amelyik minden áldott nap részese a politikai dis-kurzusnak. A választásoknak tehát két sorsdöntő funkciója lesz a hazai pártrendszer alakulásában. Egyrészt eldől, hogy ki fog kormányozni és ki lesz ellenzékben, másrészt az is eldől, hogy mely pártoknak lesz esélyük részt venni az alapvető po-litikai erőtérben. Írásunkban e két kérdés függvé-nyében tekintjük át a hazai pártok 1998 elejére ki-alakult helyzetét, s elsősorban arra koncentrá-lunk, hogy mi történt velük 1997 folyamán. (A szempontválasztás eldöntötte a felhasználható irodalom jellegét is, mert ennek megfelelően az elmúlt 12 hónap elemzéseit, interjúit, jóslatait vettük figyelembe. Más szóval ez az írás kevésbé elméleti, inkább up to date módon leíró jellegű.)

A kispártok fogatkozó reményei

A választások előtti utolsó év egyik nagy kér-dése az volt, hogy mi lesz a kispártokkal? 1997 ez ügyben meglehetősen egyértelmű tendenciákat mutatott: e pártoknak egyre kisebb a politikai sú-lyuk és egyre nagyobbak a belső problémáik. A parlamenten kívül rekedtek közül egyikük sem produkált olyan erejű eseményeket, amelyek alapján reálisan számolni lehetne komolyabb tényezővé válásukkal. Közülük a MIÉP és a Munkáspárt tűnik elemzésre érdemesnek, mert mind a kettőnek látható valamiféle funkciója a hazai politikai életben.

A MIÉP kapcsán valószínűleg Bozóki András-nak van leginkább igaza, amikor úgy véli, hogy ez a párt – s mindenekelőtt a vezére, Csurka Ist-ván – a politikai-ideológiai világ alakításában ját-szik szerepet. Válságosabb pillanatokban radiká-lis jobboldali „fekete-fehér világképük” és ma-gyarázattrendszerük tényleg képes komoly hatást gyakorolni a közgondolkodásra. A tömegkom-munikációban pedig az 1994 utáni vereséget szenvedett és kiszorult hangadó csoportok elsődleges támasztéka. A MIÉP kapcsán a következő paradoxont kell ábrázolnunk: van egy párt, amelynek semmi esélye arra, hogy parla-menti erővé nője ki magát, ugyanakkor azonban az értelmiség politikai diskurzusainak majdhogy-

nem állandó tényezője. Részint oly módon, hogy némely liberális és/vagy baloldali csoport attól retteg, hogy mi van, mi lesz akkor, ha a hallgatag milliók egyszer tényleg azt fogják gondolni, amit Csurkáké mondanak? Részint pedig úgy, hogy még a mérsékelt jobboldal köreiben is tartja ma-gát az a nézet, miszerint „azért a Csurkának sok mindenben igaza van” –, s tényleg remélik, hogy erre a többség is előbb-utóbb rádöbben. Az alap-talanul nagyra nőtt félelem és az alaptalanul nagyra nőtt reménykedés kettős nyomásában a MIÉP rendre fontosabbnak látszik, mint amilyen szerepkör valójában vár rájuk. (Igaz, a párt vezérértől sem áll távol önnön lehetőségeik túlbecsülése, hiszen az év végi Magyar Fórumban azt írta, hogy 1997 a MIÉP éve volt; ők lennének a híd a jövőbe, s egyedül az ő pártjuk ma a magyar megmaradás záloga¹). Kétségtelenül ez a párt is a ma még csöndben lévőkre számít, azonban a mé-lyebb elemzéseket figyelembe véve ebben a mezőben sincsenek olyan tömegű támogatóik, amelyek révén megalapozott lenne parlamenti be-jutásukat várni. A politikai életben kialakult tematizációs-befolyásoló szerepkörüket azonban a jövőben e nélkül is betölthetik.

A Munkáspártot szokás a parlamenten kívü-lik közül még számításba venni. Az ő helyze-tüket egy egészen másféle paradoxon határozza meg. Könnyen elképzelhető hogy tényleg igaz az, amit e párt vezetői rendre kijelentenek, hogy ti. a Munkáspárt az ország legszervezet-tebb és legnagyobb taglétszámú pártja. A problé-ma viszont az, hogy esetükben a szavazóbázis és a párt lényegében egybe is esik. A magyar lakosság mintegy fele csalódott ugyan a rendszerváltásban, ám ebből nem következik s főleg nem automatiku-san –, hogy a csalódottak a régi rendszert akarnák visszahozni. Márpedig a Munkáspárt nem tudta – igaz, nem is olyan nagyon akarta – elhárítani ma-gától a restaurációs jelleg vádját. A csalódottak-nak még mindig inkább ott van ígéretként az MSZP – s ez a paradoxon másik oldala. Érzékel-heti ugyan a Munkáspárt a panaszkodók tömegeit, s mondhatja is a hasonló érveket – mégis még ezek a tömegek is tudnak annyit a magyar választ-ási rendszerről, hogy kicsinyke pártra kevésbé ér-deemes pazarolniuk a szavazataikat. A jelenség te-hát hasonlatos a MIÉP kapcsán már említettekhez; ez a párt a saját közegén keresztül sokkal fonto-sabbnak érezkelheti magát, mint amilyen ered-ményre valójában számíthat.

Van azonban egy lényeges különbség. A Mun-káspártnak szigetzerű és meglehetősen erős bá-zisterületei vannak. Ezért könnyen elképzelhető, hogy egy-egy városban, választókerületben kiug-róan jó eredményt – országos átlaguknak a többszörösét – érnek el, de ezek a szigetek nem állnak össze nagyobb egységekké, azaz az öt százalé-k fölötti esélyeik nekik is rendkívül haloványak.

A jelenlegi parlamenti párok közül mind a MDF-et, mind pedig a kereszténydemokratákat erőteljesen fenyegeti az a veszély, hogy 1998 má-jusa után az imént említett pártokkal kerülnek egy sorba. Ma még azt sem látni pontosan, hogy a két párt helyén négy vagy öt képződmény lesz-e, esetleg még több vagy kevesebb? Mindenesetre az egykori kormányzó koalíció két oszlopa ka-tasztrofálisan viselte el az 1994-es vereséget követő parlamenti éveket. Sorsuk, szétesésük dra-maturgiája egymást utánzó módon zajlott le, ami azért is érdekes, mert a két változat között eltelt egy év. Vagyis lehetett volna tanulni a másik hi-bájából, s hogy ez nem így történt, az arra utal, mélyebb okok után kell a háttérben kutakodnunk. Mindkét pártra érvényesnek gondoljuk tehát az alább következő „útleírást”.

KÉRI LÁSZLÓ

Első lépés: a fogatkozó bázis észlelése. Nem-csak a választási eredmény multa alul ugyanis a várakozásokat, de 1994 őszétől sem javul a támo-gatottság, sőt nagyon is valószínű a további csök-kenés.

A támogatottság hiánya együtt jár a politikai légüres térbe kerüléssel. A parlamenti szereplés érdektelen és nem vált ki visszhangot, a tömeg-kommunikáció figyelme elmarad, a gazdasági erőcsoportok képviselői elszívárognak. A „ma-gukra maradtunk” érzésének tudatosulása.

Második lépés: az ellenség tehát belül van. Ki-nek, kiknek köszönhetőek a kudarcok? Új vezetők, új arcok kellenének, netán a régiek nem kaptak elegendő szélességű cselekvési teret? Alternatívák, platformok, s előbb-utóbb szemben ál-ló csoportok fogalmazzák meg a lehetséges vála-szokat. A belső vitákat eleinte alkalomszerűen, majd szédületes gyorsasággal kiviszik az egész sajtópiacra. Ugyanazok a tudósítók, újságírók, akik egy-két éve már – vissza sem köszönnek, hirtelenül óriási érdeklődést mutatnak, mihelyt pártbéli rivalisainkról kezdünk nyilatkozni. Hírré válunk. Vezető hírré. Elmondjuk rádióan és té-vének, hogy mit is gondolunk a tőlünk három mé-terre ülő frakciótársunkról. S azt a rádióban előbb lehet hallani annál, mint hogy mennyi a Kraszna Alsószopornál, avagy a Maros Soborsinnál.

Meggyűlöljük egymást. Ezekkel nem lehet egy pártban maradni.

Harmadik lépés: de akkor kikkel? Szövetsége-sek után kellene nézni. '95 derekától kezdve mind világosabbá vált, hogy vagy a kiszagzák vagy pe-dig a Fidesz vezette szövetség kínál lehetőséget hosszabb távú túlélési stratégiák számára. Lett volna ugyan még egy egészen kézenfekvő megol-dás is; ha a két ellenzéki párt egymással képes lett volna megegyezni. De vajon melyikük vezette volna ezt a széles körű ellenzéki összefogást? Részletkérdések egészen 1998 elejéig eltakarták ennek az egyetlen és versenyképes együttműködésnek a megvalósíthatóságát. Ezért a kispártokban bekövetkezett szakadások

PÁRTOK A START- VONAL- NÁL ÁLLVA

törvényszerűen minden esetben ama törésvonal mentén alakultak ki, hogy az adott pártnak a kiszagadók, avagy inkább a Fidesz oldalán kellene-asszisztálniuk a nagy-nagy kísérlethez: hogyan lehetne leváltani 1998-ban a szociálliberális kormánykoalíciót.

Mind az MDF, mind a KDNP tanítható egyértelműséggel járta végig saját önfelszámoló útját, s a szakadatlan küzdelmek végén nem maradtak mások a harcmezőn élve, mint csekélyke életképességet mutató töredékpártok. Olyanok, amelyeknek túlélése, leendő parlamenti súlya valójában a Nagy Szövetséges szándékaitól és taktikai lépéseitől függően alakul. Mindezek részletesebb megértéséhez azonban ki kell tekintenünk a két nagy ellenzéki párt 1997. évi pályafutásának történetére. A kispártok jövőjét e helyütt annyival elintézhethetjük, hogy az elmúlt év során semmi olyan jelentős politikai teljesítményt nem tudtak fölmutatni, amelynek nyomán leendő támogatóik azt mondhatták volna: ez igen, ezt tényleg nem tudja produkálni sem a Fidesz, sem pedig a kiszagdapárt. Valójában ez az összefüggés éppenséggel fordítva igaz: a két nagy ellenzéki párt minden olyan programot, ígéretet, stílust és szólamot alkalmas szolgáltatni, amelyet a töredékpártok szét-szórva, esélytelenül és nagyon is gyöngye hatalmi reményekkel képesek megjeleníteni. Akkor meg miért is szavaznánk órájuk? Tessenek egy pillantást vetni 1997 összesített pártpreferencia-alakulásának tizenkét hónapnyi térképére. (A KDNP januártól decemberig a hatról a három százalékra, az MDF pedig a négyről a kettő egész négytizedre tornáztatta le magát...)

A fiatal demokraták – új szerepkörben

Szinte minden politikai elemző úgy vélte, hogy 1996 a Fidesz sikerévé volt, s ennek alapján érthető, hogy mindenki kíváncsian várta: folytatódik-e ugyanez a kiegyensúlyozott szimpátiánövekedés 1997-ben is, a választásokat megelőző köz-

vetlen időszakban. Avagy ugyanúgy járnak, mint az előző ciklusban, s a közkedveltséget megint nagyméretű elfordulás követi?

Egyelőre sem-sem a válasz, mert 1997-ben a Fidesz nem tudta növelni a támogatottságát, de az összeomlásnak sincs semmi jele '98 elején. Akkor most ez egy egész más Fidesz? Vagy a magyar választó változott meg? Esetleg a pártpolitikai erőtér öltött alapvetően más szerkezetet mint korábban? A válasz is-is: mert mindegyik mozzanata fontos igazságokat tartalmaz.

A Fidesz körülbelül 1997 májusáig volt egyenrangú versenytársa a másik két nagy pártnak. Ekoriban számos kombinációt vázoltak föl a megfigyelők, amelyek mindegyikében szerepelt a Fidesz, mint megkerülhetetlen kormányzati tényező. (Néhány szocialista vezető is békülékenyebb hangokat hallatott interjúi során, s ebből is arra lehetett következtetni, hogy az SZDSZ-t adott esetben szívesen felváltanák a fiatal demokratákkal. Szélesebb körben látszott elfogadottnak az a vélemény, hogy ők lehetnének a jobb-közép választási koalíció vezető ereje. Tár Pál '97 márciusában részletekbe menően kifejtette, hogyan kellene megoldani a Fidesz vezette jobb-közép koalíció listaállítási nehézségeit, s ez lehetne az egyetlen út, ahogyan a jelenlegi koalíció egyértelműen leváltható volna. Tölgyessy Péter áprilisi esszéjében szintén úgy látta, hogy a fideszesek az „idő kedveltjei”, akik már teljességgel elfoglalták a jobb-közép pozíció centrumát. Ő azonban arra is rávilágított, hogy a kisebb pártokkal a szövetkezés stratégiailag többet érthet nekik, mint ami előnnyel járna. Stumpf István tavaszi és kora nyári írásainak vissza-visszatérő eleme volt ez, hogy a Fidesznek a legnagyobb a szavazatszerző-képessége minden irányban. Érdekesen értelmezett adatelemzéseiből például májusban az derült ki, hogy a vállalkozók és az értelmiség körében már a Fidesz a legnépszerűbb, és ők lettek a közepesztály vezető ereje. Így a következő időszakban jó eséllyel harcolhatnak a bizonytalan szavazók megnyeréséért.

Egy júliusi – hasonló zsánerű írásában Stumpf István arról számolt be, hogy „készül a visszavágó a Fidesz és az MSZP között”. (Nem véletlenül érdeklődtek utána afelől, hogy mikor is lehetett az „odavágó”, hiszen emlékeink szerint '94-ben az MDF vezette kormány leváltása tűnt a legfőbb választási tétnek.) Valószínűleg a Fidesz vezetői is hasonlóképpen gondolkodtak, hiszen tavasz végétől nem találni olyan interjút, amely nem azt sulykolta volna, hogy 1998 alapvető választása az MSZP és a Fidesz közötti harcból adódik. Orbán Viktor különös érzékletességgel vázolta föl a vagy-vagy helyzeteket, Sokáig a nyertesek-vesztesek ellentét-párral operált, majd 1997 derekán és őszén áttért a szocialista-polgári ellentét-pár vizionálására, az év végi megszólalásaiban pedig már mindinkább a múlt-jövő típusú ellentét képzete dominált.²

Végül is ezek a megfogalmazások könnyedén összevonhatóak a szocialista-nyertes-múlt (néha jelen) harcok a polgári-vesztes (eddig vesztes) jövőjével. Marketing-szempontról biztosan tanulságos egy ilyen fekete-fehér világképnek az alapos elemzése, de a doktrína mögötti eszmei eklektikára többen is rávilágítottak.³ A legaprólékosabb ez ügy-

ben Bozóki András volt, aki azt is kimutatta, hogy a jobb-közép pozíció elfoglalása szükségképpen együtt járt olyan alapvető fogalmak tartalmi átértelmezésével, amelyeknek a párt eddigi történetében fundamentális jelentősége volt (szabadelvűség, polgári társadalom, állam szerepe, nemzeti érzelmek). Tölgyessy őszi szezont nyitó írásában azt is pontosan leírja, hogy a pozícióváltás és -szerzés komoly korlátokkal terhelt, mert „a közérthető szakszerűség retorikáját fölállozták a magabiztos odamondogatásért”. Bemutatja azt is, hogy a kényszeres SZDSZ-fóbia és a nemzeti radikalizmus vállalása miként keverték ki az új Fidesz-arculat zavarbaejtő vonásait. (Amúgy ez a Tölgyessy-írás az összes többi pártot is rendkívül pontosan jellemzi, miként a belpolitikai alapproblémákat is – s a tavalyi év talán legkitűnőbb politikai elemzését adja összességében is.)⁴

Ágh Attila szeptemberi interjújában már azt konstatálja, hogy a fiatal demokraták nagy elmozdulási kísérlete a jobb-közép pozíció felé üdvös ugyan a magyar pártstruktúra hosszú távú jövője szempontjából, de igazából csak 2002 után lehet belőlük valódi konkurens. Lengyel László – nem ezt az álláspontot vitatva, de alapvetően másképpen látja a helyzetüket. Novemberi írásában kíméletlen részletességgel mutatja ki azt, hogy a jobboldali fordulat nem volt sem indokolt, sem pedig szükségszerű. Lett volna más választásuk is; a liberális mező birtokbavétele, s tulajdonképeni tartós megteremtése, mert ehhez mind bennük, mind az országban megvoltak az előfeltételek. Ehelyett a Fidesz másodszor is az önsorsrontó és vereségkereső szövetségi utat választotta.

Mind e közben a Fidesz első számú vezetői töretlenül „dupla vagy semmi”-re játszanak. Kampányukat a legelsőnek indították el december 12-i országos hirdetésekkel – a lehető legelőnytelenebb időpontban. A karácsonyi nagybevásárlási rohamok közepette nincs is kapósabb árucikk, mint egy egész oldalas hirdetési kampány. Majd néhány nap múlva az ország megismerkedhetett a tehetséges Fidesz-kormány összetételével is.⁵ Mindkét esetben korrekciók, magyarázatok sora követte a nyilvánvaló híreket –, de a szándék töretlenül az, hogy a Fideszben lás- sa az ország

1998-ban az igazán versenyképes alternatívát. Orbán, Kövér, Szájer és Pokorni szeptember utáni nyilatkozataiból valóban egy olyan dinamikus, tettere kész kormányzati erő képe rajzolódik ki, amelynek hatalomra kerülése nyomán alapvető, gyökeres változásoknak lehetnénk tanúi. Nagy kérdés azonban, hogy az ország többsége is igényli-e azt a típusú gyökeres változást, amelyben egyelőre a tagadott rész – a leváltani kívánt kormány kritikája – a kidolgozottabb. A pártelnök karácsonyi interjújában felfedezte, hogy „a magyar társadalom többségében hagyománytisztelő... s a térségben... ezen országok többsége egy jobb-közép polgári

színezett értékrendet vall magának". S ezért, mint az interjú címe is mondja: „A polgári erők megint ott állnak a siker kapujában.”⁶ Ne firtassuk ezúttal a polgári definíció különleges használatának két éves történetét – alighanem igaza van: megint ott állnak a kapuban. Miként – a már említett Bozóki-írásnak is igaza van abban, hogy az újfajta Fidesz-közélmélet kétesélyes következményeket sejtet, mert a nagy győzelem esélye ugyanúgy megvan benne, mint a szerény harmadik helyé.

Megtorpanó kiscgazdák

A kiscgazdapárt hullámzó népszerűségének értelmezése sokak számára okozott fejtörést az elmúlt négy év során. A komolyabb elemzések természetesen észrevették azt, hogy 1996-ban megállt a nagy offenzíva, ennek ellenére állandó viták tárgya volt, hogy van-e, lesz-e nyerési esélyük. A megtorpanás után is voltak olyan rövid időszakok, amikor az FKGP vezette a legkedveltebb pártok rangsorát. Utoljára 1997 áprilisában fordult elő, azóta a kiscgazdák kapcsán lassú, de egyenletes romlás figyelhető meg valamennyi közvélemény-kutatási intézet adataiban. Ez a kifulladás nem tartható véletlennek, sem pedig az ellenfelek aknamunkája következményének. Mindig is voltak elemzők – e sorok írója is –, akik azokra a belső korlátokra hívták föl a figyelmet, amelyek miatt sejtethető volt a kiscgazdák előbbi utóbbi kiiktatódása az első helyért folyó versenytől. Legnagyobb népszerűségük tetőpontján is tudhatták a részletek iránt érdeklődők, hogy két fontos metszetben nagyon gyöngék; budapesti támogatottságuk alacsony, a diplomások közötti népszerűségük pedig egészen elenyésző. Összefüggött ezekkel az is, hogy népszerűségük idején is erőteljes volt az elutasítottságuk. Nem véletlenül írta Tölgyessy Péter 1997 áprilisában – éppen a legnagyobb kiscgazdakedveltség idején –, hogy a hazai választási rendszer egyáltalán nem kedvez az FKGP-nek, mert a második fordulóra úgyszólván nincs mozgósítható tartaléka.

Ezzel a ténnyel valószínűleg a velük szimpatizálók számát is vetettek, mert Lovas István például a kiscgazda-Fidesz koalíciót ajánlotta májusban, mint optimális váltási lehetőséget. Mások viszont úgy látták, hogy az FKGP, pontosabban az elnöke – akadályozza a teljes körű ellenzéki egy-

ség létrejöttét. Tar Pál a tavasz elején világosan leírta, miért nem érdekelt Torgyán József a Fidesz vezette koalíció kialakulásában. Bozóki nyári augusztusi írásában pedig azt is kimutatta, hogy a Fidesz dupla vagy semmi törekvéseinek egyik elméleti sarokköve az lett volna, hogy a választások előtt kétpólusúvá alakítják át a hazai politikai palettát, s az egyik pólus a Fidesz lesz. Ez a kísérlet éppenséggel a kiscgazda elnök ellenállásán bukkott el.

Ősszel már láthatóvá vált a leszállópálya is, s az is, hogy az FKGP vezethesse az ellenzéket. Akár ezért, akár másért, de a kiscgazda elnök sokkal visszafogottabb, szerényebb politikálzásba kezdett. „Csak a centrumból lehet kormányozni, a szélekről csupán ordibálni” – ezt Torgyán József nyilatkozta az október 18-i Népszabadságnak. „El kell döntenünk, kormányozni akarunk vagy ordítózni” – mondotta ugyanitt, s az utolsó négy-öt hónap alapján tényleg azt sejtetheti a megfigyelő, hogy az utóbbi tevékenységgel tényleg fölhagyott az elnök úr. Ebből persze nem következik az, hogy tényleg kormányozni fog, valószínűbb, hogy megint inkább ordítózni. Tény, hogy ebben az említett interjúban is följajánlotta a Fidesznek a koalíciós együttműködést, s az is igaz, hogy '98. január legelső napjaiban hivatalosan is felhívással fordultak a többi párthoz az ellenzéki egység érdekében.⁷

Ám a későn jött együttműködési szándékot már hónapok óta meglehetősen kényszeredett és kibúvókat kereső reakciók követik. A Fidesz felől nézve ez nagyjából érthető, hiszen azt jól sejtik a fiatal demokrata vezetők, hogy egy ilyen szövetség, nemcsak lezárna a közép és baloldali irányba való terjeszkedési lehetőségeiket, hanem a már meglévő bázisukból is sokukat visszahajtana a Nagy Ellenfél táborába. A Kiscgazdapárt felől nézve viszont az egyetlen lehetőségük az lehet, ha bekerülnének egy széles körű ellenzéki koalícióba, s egy váratlanul jól sikerült eredmény révén át is vehetnék annak a vezetését. Egyéb eredményes út számukra aligha nyílik meg. Tölgyessy – többször hivatkozott – elemzésében pontosan látja azt az ellentmondást, amelynek a jelenlegi FKGP a fogságában van: egyrészt kormányzásra készülnek, másrészt meg csak a legelkeseredettebb választók szavazataira számíthatnak. S nem kell hosszabb fejtegetés annak bizonyítására, hogy ennek az ellentmondásnak a föloldására önmaguk ez idő tájt gyöngék – vagyis esetleges koalíciós partneri mivoltuk más pártoktól függ. (A variációk közül nem zárható ki természetesen az sem, hogy e partneri minőségre az MSZP jóvoltából kerülhet sor, ha mind az SZDSZ, mind a Fidesz teljesíthetetlen követelésekkel állna elő. Mindenestre érdekes kép lenne a parlamentben a két frakció egymás mellett.) Ha semmi lényeges változás nem lesz, akkor maradnak, amik az elmúlt évtizedben voltak, a Magyar Elégedetlenség Dühös és Ingerült Pártja. Ez is egy funkció, ez is értelmezhető. Sőt – mint láttuk –, gyakorolható is.

SZDSZ-talányok

Az SZDSZ 1998-as dilemmái nem új keletűek. Az előző választások után, már a koalíciós partneri szerepkör kezdetén: Kis János megfogalmazta azt a lehetséges perspektívát, hogy a szabaddemokraták lehetnének 1998 után az MSZP váltópártja, legfőbb ellenzéki vetélytársa, amennyiben az (akkori, 1994 késő nyári) ellenzék képtelen lesz megformálni az ellensúlyt.⁸

Demszky Gábor 1998 januárjában azt nyilatkozta, hogy ha az MSZP ötven százalék fölötti eredményt érne el, akkor nem sok értelme lenne a koalíciós részvételnek, s az SZDSZ lehetne a „váltópárt a másik oldalon.”⁹ Látszólag a két álláspont üzenete ugyanaz, ám a két időpont között lényeges pontokon változott meg a szabaddemokraták helyzete. Míg 1994 késő nyarán az ország második legerősebb pártjának számított, addig a jelenlegi politikai szituációban számos erőfeszítést kell tenniük azért, hogy a második fordulóba minél több jelöltjük egyáltalán továbbjuthasson – a harmadik helyen.

A négy évvel ezelőtti pártvezérkar jöcskán alakult. Az egykori alapító, s az első kampányokat megvívó arcokból ma már csak Magyar Bálint és Demszky Gábor az, aki számottevő politikai szerepet játszik. Köztudott, ezért nem is érdemes felsorolni azt a hosszú listát, hogy kik azok, akik egymás után – többnyire csöndben – eltűnének a politikai életből. S miután ez az átrendeződés folyamatosan zajlott, ezért nem is tartották lényegesnek az átfogó következtetések levonását mindebből. Pedig lett volna miről beszélni.

Nem egyszerűen arról volt szó, hogy a koalíciós belépést inkább ellenzők léptek szükségképpen hátra. (Bár volt erre is példa.) S az sem elegendő magyarázat, hogy néhány évnyi politikai kalandozás után vonzóbbnak tűnt újra – a nagyobb autonómiával járó szakértelmiségi lét. (Bár számos esetben ez is komoly magyarázatot jelentett.) Ezek az okok csak részei egy sokkal szélesebb körű problémavilágnak. Mást jelent és másféle kihívás az ellenzéki-értelmiségi magatartás – akár illegálitásban, akár a parlamentben. És egészen másféle karakterek boldogulnak eredményesebben a gyakorlatias kormányzati-végrehajtó szerepkörökben. Ebből a szemszögből nézve roppant tanulságos végigolvasni Kuncze Gábor

'94–98 közötti interjút; mikor és hogyan reagált a saját pártjából érkező kritikákra. Nem mintha megszűnt volna a politika morális vonatkozásait minden alá helyező hang az SZDSZ-ben, de tagadhatatlanul háttérbe szorult. **Eörsi István** legutóbbi írása rendkívül világosan vázolja föl ezt a dilemmát, az ő álláspontja az, hogy a lelkiismeret és az SZDSZ hagyományosan vállalt értékei fontosabbak mindenféle kormányzati részvételnél!¹⁰

Ezen a ponton vissza is kanyarodhatunk az SZDSZ kapcsán fölvetett alapvető problémára: az igazi kérdés az hol is kellene elhelyezniük magukat a jövőben politikai palettáján? **Eörsi** válasza a már megidézett Demszky-álláspontra rímel, de annál valamivel árnyaltabb: „A szabaddemokratáknak csak akkor van létjogosultságuk, ha meg tudják győzni a demokrácia híveit, hogy a hazai jobboldalnak nem a jó étvággal privatizálódott pártállami szellemiség az egyetlen alternatívája.” (Uo.) Demszky annyival gyakorlatiasabb, hogy azt is látja: ehhez legalább 15 százalékos választási eredményre lenne szükségük. Két, összekapcsolódó kérdéskör vár magyarázatra: várható választási eredményük, s a változó pártstruktúrában elfoglalható helyük.

1998/I szám

- Lengyel dráma-szimpozium
- Exkluzív interjú
Tadeusz Słobodzianekkel
- Rambert Balett
- Xantus és a Mozgó Ház
- Színházi csemegék
a Múcsarnokban
- Bulgáriai tudósítónk jelenti...
- Függetlenek a Filmszemléről
- Beszélgetés Szemző Tiborral
- Jean-Jacques Lebel
a Ludwigban...stb

GONDOLATOK, KRITIKÁK ÉS VITÁK
A KORTÁRS MŰVÉSZET LEGFONTOSABB
ESEMÉNYEIRŐL.

A legújabb számot március közepétől keresd
a nagyobb könyvesboltokban és a mozikban!

Bár sokan temették már az SZDSZ-t, mégis számos jele van annak, hogy nem reménytelen az áhított 15 százaléki mandátum. Az utolsó három hónapban, ha lassan is, de fölfelé kúszik a népszerűségük. Köztudott, hogy a rövid és hatékony kampány megszervezése az SZDSZ legjobb adottságai közé tartozik, az egyéni kerületekben történő jelöltállító-képességük pedig mindig is jó volt. Jobb például mint a Fidesz vagy a kisgazdáké. A dilemmájuk az lehet, hogy valójában kikkel szemben érdemes a kampányt vívniuk? Az elmúlt fél évben a sajtóban számtalanszor megüzenték mar egymásnak, hogy az SZDSZ és a Fidesz kölcsönösen egymást tekinti ideológiai ellenfelének, ám ez a háború egyikük szempontjából sem tűnik sem ésszerűnek, sem törvényszerűnek. A választások győztese címért az SZDSZ aligha szállhat versenybe, ez például – túl ennek az irrealitásán azzal a képtelenséggel is járna, hogy kormányzati pozícióból az MSZP-vel szemben folytassák a kampányukat.

A győzelemért tehát a szocialisták és a fiatal demokraták küzdhetnek. A szabaddemokraták más szintű harcot vívhatnának a kisgazdakkal a harmadik helyért, s ebben korántsem lennének esélytelenek, hiszen éppenséggel egymás fordított képeit jelenítik. Azaz a szabaddemokraták éppen azokon a pontokon erősek, ahol a kisgazdák gyöngék (Budapest, közepretek, diplomások, Nyugat-Dunántúl, jelöltállító-képesség, kampányszervezés és médiahasználat stb.). A kisgazdák tapasztalható pártpreferencia-fölényét ezek a vonatkozások valójában ki is egyenlíthetnék az SZDSZ szempontjából.

A kérdéskör második fele: hol lenne a helyük a leendő pártrendszerben? A válasz ma még sok mindentől függ. Nagyjából háromféle jövő áll előttük. Az egyik utat az jelentheti, ha a 15 százalékos pozíciót tartósan őrizve állandó kiegészítő-koalíciós partnerei lennének egyszer a bal-közép, másszor a jobb-közép koalíciónak. Ez a szerepkör ismert, s a háború utáni európai politikában bőven akad rá példa. A másik lehetőség – a már hivatkozott ellenzéki váltópárt alternatíva. Érdekes, a választások felé közeledve szaporodik azon írások száma, amelyek ezt ajánlják.

A már említett **Eörsi**, Demszky-megnyilvánások mellett Seres László is ezt a jövőt ajánlja a szabaddemokratáknak.¹¹ Nem elképzelhetetlen természetesen ez a döntés sem, de ennek csak akkor lehet valóságos súlya, ha nagyon jó eredményt érnek el májusban. Sokan emlékeztetnek arra, hogy az 1994-ben elvetélt és nem túl komolyan vett liberális választási szövetségnek együttesen megközelítőleg akkora volt a támogatottsága, mint amennyivel az MSZP a választásokat megnyerte. Kétségtelenül, heroikus feladat lenne ezt a lappangó és szétszórt tábor újraszervezni.

S végül a legkevésbé heroikus, ám legvalószínűbb jövő; bennmaradni a koalícióban. Ez idő tájt annak van a legnagyobb esélye, hogy a koalíció megint megszerzi a többséget, s bár számtalan kiugrási kísérlet volt, mégis egyben maradtak. Ráadásul egy sikeres periódus közeleg, tartósan növekvő gazdaság és befogadóképességgel biztató európai integráció – miért éppen ebből akarnának kimaradni? Más szavakkal szólva vállalni a kényes és alárendelt társutas szerepét, s cserében

lehetne folytatni az egyes tárcáknál a már megkezdett – hol sikeres, hol kevésbé sikeres – kormányzati munkát.

Egy megfoghatatlan néppárt a kuleszpozícióban

Az MSZP-ről már mindent megírtak, mégis alig-alig van világos képünk a párt igazi jellegéről. Pedig összes belső problémájával, miként konszolidációjával is elemi módon határozza meg az egész magyar politikai közéletet, így a többi párt mozgásterét is. Kétféle többpártrendszer van ma Magyarországon.

Az egyik rendszer maga az MSZP az állandóan változó kiismerhetetlen tagolódásával. S ott van az összes többi párt, amelynek együttesen sincs annyi parlamenti helye, mint a szocialistáknak, de egyéb téren is kisebb az összesített befolyásuk.

Miféle pártstruktúra is ez? Egy-pártrendszer a többpártrendszerben? A domináns párt uralma a többiek mellett? Fölött? Avagy csak a – Lengyel László által emlegetett – negatív konszolidációs politika formája? Tartós lesz ez az aszimmetria a hazai többpártrendszerben? Számtalan válaszra váró kérdésünk legutolsó darabját akként vihetjük tovább, hogy mit várhatunk 1998 nyomán? Minden jel arra vall, hogy maradnak a fölsorolt talányok, azaz nyer az MSZP és továbbra is tőlük függ az összes többi párt lehetséges helyzete. Posztmodern néppárt – írja rólok Ágh Attila – olyan, amelyikre egyszerre telepedett bele az összes lényeges társadalmi csoportba, ám nem azonos a jól ismert néppárt stílussal, hanem annak egy egészen különleges magyarországi változata. „Az MSZP belső frakcióinak feltérképezése éveken keresztül a sajtó kedvenc témája volt, s nem véletlen, hogy nem jutottak vele semmire” – írja ugyanő.¹²

Az MSZP politikai ellenfelei szeretik akképpen megfesteni az MSZP címerét, amelyen az égből lekacsingató Kádár János hamiskás mosollyal terelgeti egykori párttitkárait a privatizált cégek igazgatótanácsai felé végtelen szegfűmezőkön át. A nómenklatúra pártja, a késő kádári elitkonszolidáció elősegítője és lebonyolítója – írja rólok Tölgyessy Péter tavalyi esszéiben. A modernizációs eszme semmitmondó, mindenféle különbözőséget egybemosó pragmatizmusával lefedett, sokszínű politikai csoportok halmaza – mondja Bozóki András. „Egyszemélyes párt” – állítja Ágh Attila, utalván arra a kádárista örökségre, miszerint a mindenkori első számú vezető állandó kötéláncjai, káderpolitikai manőverei tartják egyben a pártot, Szintén Ágh használja a „kaleidoszkópszerű párt” – kifejezést, s azt hiszem, hogy ez a legpontosabb kép. Az MSZP valóban annyiféle színű, ahányszor csak szemügyre vesszük és elemezzük.

Ennek egyik oka az, hogy a párt újra és újra fölfedezett belső csoportjai rövid időn belül képesek átalakulni, mert az aktuális konfliktusok és kihívások nyomán szinte azonnal átrendezik alakzataikat, de egymáshoz való viszonyaikat is. Valójában a legérdekesebb pártzociológiai feladat ez idő tájt az MSZP belső leírása lenne, de épp az elmondottak miatt mindez nagyon is reménytelen vállalkozás. Az már teljesíthetőbb, hogy a válto-

zások irányait bemutassuk legalább az 1994 nyara utáni évek kitüntetett konfliktusai idején fölmutatott tagolódások föltérképezésével.

Ennek az időszaknak a legvalóságosabb periódusa 1996 novemberétől 1997 tavaszának végéig tartott. Nem véletlenül ebben az időben születtek meg a legkritikusabb írások. Májusban például Stumpf István azt írta, hogy az MSZP pozíciója alapvetően megrendült, szavazatstabilizáló-képessége meggyöngült, szavazatszerző-képessége korlátozott, „mára a vezetők csoportja az egyetlen, amelyben megmaradt a szocialisták dominanciája...”¹³ Lengyel László egy héttel ezután adta közre azt a véleményét, hogy az MSZP menthetlenül fölmozsolódik, ha nem váltják le a Horn-vezetést.¹⁴ Ágh Attila ugyanakkor arról szövelt, hogy ha az MSZP-ek nem mernek szembenézni júniusi kongresszusukon a vezetési válságukkal, akkor majd vesztes pártként lesznek kénytelenek tanulni.¹⁵ (A magammal szembeni önkritika szintén kijár – ez idő tájt a Népszavában én is azt írtam, hogy sürgősen cseréljék föl Horn Gyulát Kovács Lászlóval, mert különben csak bukni tudnak.)¹⁶

A „temetőkedv” mögött annyiban voltak reális motívumok, amennyiben az MSZP néhány hónapra valóban a kisgazdák és a Fidesz mögé szorult, illetve szintén ez idő tájt mertek a szocialista vezetők szép számmal komoly kritikákat megfogalmazni „munkaadójukkal” szemben.

Aztán minden másképpen alakult. Gázsó Ferenc kutatásai alapján úgy látta, hogy a Horn-kormány tevékenységét júniustól határozottan és folyamatosan jobbnak ítélte meg a lakosság, mint korábban – részben a makrogazdasági sikerek miatt. Ez a szimpátia előbb-utóbb visszaáramlott az MSZP-re is. Lengyel László szerint a radikális változásnak mindenekelőtt külpolitikai okai voltak. Madrid és Amszterdam után nemzetközileg is visszaigazolták a Horn-kormányt, és ez kapcsolódott össze a kedvező gazdasági megítéléssel. Ágh Attila szeptemberben azt is részletesen elmeséli, hogy a pártelnök milyen alaposággal teremtett rendet házon belül, és hogyan „homogenizálta erőszakosan az MSZP-t”.

Valószínűleg az említett okok együtt, továbbá az ellenzéki erőfeszítések komolytalan mivolta, az acsarkodásra leegyszerűsödő alternatívaállítási kísérlet kudarcai járultak hozzá ahhoz, hogy 1998 januárjában az MSZP lényegében jobb helyzetben van, mint amikor a választásokat megnyerte. Ez tény.

Az meg egy másik tény, hogy ettől még nem lesznek-lettek érthetőbb válaszaink azokra a kérdésekre, amelyeket az MSZP dominanciája, illetőleg ennek a pártstruktúra egészének alakulása kapcsán az imént föltettünk.

Mindenesetre nem árt, ha izlelgetjük annak a következményeit, ha a szocialisták hasonló eredményt érnek el most is, mint négy évvel ezelőtt. Vajon az MSZP mely belső csoportjai fognak megerősödni, kiknek jut meghatározó szerep a kormányzásban, miféle koalíciós vonzalmak győznek majd, s lesz-e generációs átrendeződés a felsőbb vezetés soraiban? Mindez még a szocialisták titka, bár az az érzésem, hogy nekik is – egyelőre vaglyagos válaszai vannak. Szekeres Imre mindenesetre – éppen a Kritika januári számában adott interjújában érzékeltette, hogy az

MSZP egyben maradásában és egyáltalán a centrum integrálásában a 35-45 közötti korosztálynak alapvető szerepe volt. S „ez a centrum nem a változatlanságot testesíti meg, befogad új értékeket”.¹⁷ Sapienti sat, Csak az a kérdés, hogy mi lesz új? És mi lesz érték?

*

Áttekintvén a legfontosabb pártok starthelyzetét, levonhatunk néhány általános jellegű tanulságot. Egy évvel ezelőtt e sorok írója ugyanezen folyóiratba azt írta, hogy a zavaros és sokszor követhetetlennek tetsző pártmozgások mögött alapjában véve kétféle modell körvonalai rajzolódnak ki. Az egyik háromszög alakzatú, amelyben a szocialista jobbközép-radikális jobboldal alkotja az egyenlő oldalú háromszög oldalait, s ezen belül keresi a liberális párt a maga aktuális helyét. A másik modellt az jelentené, ha a meglévő nagyobb pártok a balközép-jobbközép pólus mentén rendeződnének el, s ez már 1998-ban is azzal járna együtt hogy legfeljebb négy párt lesz a parlamentben. „...az imént vázolt két nagy, alapvető lehetőség jegyében érdemes figyelemmel kísérenünk az előttünk álló év többnyire követhetetlennek látszó, sokunk által belterjesnek érzékelt pártvitáinak végeláthatatlan sorát. Lehet, hogy mégis csak van bennük valamiféle alapvető rend. Avagy e káoszban éppen mostanság formálódnak egy hosszabb távon is érvényes rend pillérei” – fejeztem be imigyen az egy évvel ezelőtti Kritika-tanulmányt.¹⁸

Ma már egyértelműbben merék a második alternatíva mellett érvelni, azaz az ideai választások nemcsak azzal a következménnyel járnak, hogy kevesebb lesz a parlamenti pártok száma, hanem, azt is nyugodt szívvel állíthatjuk, hogy ez az év fontos előrelépés lesz a balközép-jobbközép váltógazdálkodás tartós szerkezetének kialakulásában.

1997 tavaszán írta G. Márkus György azt a tanulmányát, amelyben a hazai többpártrendszer alakulását együtt vizsgálta a kilencvenes évek nyugat-európai tendenciáinak formálódásával. Úgy találta, hogy a magyar pártstruktúra törésvonalai nem hogy eltérnének a nyugat-európaiktól, de nagyon is hasonlóan alakulnak és ugyanaz a dilemma osztja meg: a demokráciából vagy a szo-

lidaritásból kell-e inkább engednünk? E dilemma mögött ott feszül a globalizációs kihívás: vajon az univerzalizmus nyitottsága – azaz az északi modell – lesz-e az alkalmasabb válasz, avagy a dél kulturáliszmusa, a közösségvédő; zártabb modell győzedelmeskedik. Ő ekként fejezte be tanulmányát: Lehet, hogy a magyar pártrendszer, ha a két világ közötti közvetítésre nem is képes, legalább – a maga kultúrharcos módján globálisan reprezentatív?¹⁹

Kérdésére én most igennel válaszolnék. A mai legfontosabb pártkonfliktusok meglepően pontosan tükrözik az észak-dél ellentmondásokat. Elég ez ügyben összevetnünk egyfelől a Fidesz-kiszgazda víziókat és helyzetelemzéseket, másfelől a két koalíciós párt gazdaságpolitika-képét. Az igazi veszély az lehet, ha azt a világos tagolódást oly módon veszítjük el, hogy e dualizmust egyetlen nagy párt – az MSZP – szippantja föl a maga pártkeretei közé így képtelenek leszünk még az alapvető törésvonal érzékelésére is, hiszen azt is eltakarja majd a pártegység. S tagolódásként be kell majd érünk, az általuk produkált, lényegét elfedő, századrangú konfliktusok ízeletgetésével.

Azt már tudjuk, hogy milyen volt az egypártrendszer. Volt egy szűk évtizedünk arra is, hogy ismerkedjünk a többpártrendszerrel. Vajon a többpártrendszerbe beépült egypártrendszerben képesek leszünk-e az alapkérdések fölismerésére és megfogalmazására?

KÉRI LÁSZLÓ

JEGYZETEK

- 1 Csurka István. Mit tegyünk, s miért? Magyar Fórum, 1997. december 27.
- 2 Jellegzetes Orbán Viktor-interjúk 1997 második feléből: „A kormánykoalíció letérhet a demokrácia útjáról”. Magyar Nemzet, 1997. X. 4. „A többség nem érzékeli a növekedést”, Magyar Hírlap, 1997. X. 31. „A polgári erők megint ott állnak a siker kapujában”. Magyar Nemzet, 1997. XII. 24.
- 3 Legrésztesebben Bozóki (4), de már egy évvel korábban a Fidesz röpiratát számos kutató találta hasonló módon aggályosnak.
- 4 Tölgyessy Péter: Lehet itt még fordítani? Magyar Nemzet, 1997. augusztus 30.
- 5 „A Fidesz kormányzásra kész”. Magyar Hírlap, 1997. XII. 15.
- 6 Orbán Viktor, Magyar Nemzet, 1997. december 24.
- 7 Népszabadság, 1998. január 6.
- 8 „Politika és liberalizmus” – interjú Kis Jánossal. Beszélő, 1994. augusztus 18.
- 9 „Lejárt az antikommunizmus ideje”, Népszabadság, 1998. január 19.
- 10 „Nemet mondok”. Magyar Narancs, 1998. január 15.
- 11 „Új szövetségek”, Népszava, 1998. január 13.
- 12 Mozgó Világ, 1997. május 8. old.
- 13 Stumpf (14)
- 14 Lengyel (8)
- 15 Ágh (1)
- 16 Kéri: Szocialista dilemmák. Népszava, 1997. május 20.
- 17 „Mit vállalhat egy baloldali párt? Kritika, 1998. 1.
- 18 Kéri: Átalakul a hazai többpártrendszer? Kritika, 1997. 4.
- 19 G. Márkus György: Az anomáliák normalitása – befagyott pártrendszer, cseppfolyós pártok. Magyarország politikai évkönyve, 1997.